

PODSUMOWANIE – WYBRANE ZAGADNIENIE

KRAJOWE BADANIA NAUKOWE ZWIĄZANE Z NARKOTYKAMI PROWADZONE W EUROPIE

Wprowadzenie

Badania naukowe związane z narkotykami mają kluczowe znaczenie dla zrozumienia problemów narkotykowych w Europie. Poprzez poznanie dotychczasowych schematów zażywania narkotyków oraz badanie cyklicznego i zróżnicowanego charakteru zażywania tego typu substancji badania naukowe umożliwiają wyciągnięcie wniosków z wydarzeń, jakie miały miejsce w przeszłości. Badania naukowe wzmacniają w Europie świadomość w zakresie bieżącej sytuacji i potrzebę jej monitorowania. Są one źródłem analiz i danych dotyczących zakresu i skali problemów narkotykowych oraz zapewniają wgląd w pojawiające się tendencje i nowe schematy zażywania narkotyków. Dzięki badaniu takich zagadnień praktycznych, jak przydzielanie zasobów i najlepsze praktyki oraz pilotowaniu innowacyjnych sposobów podejścia do kontrolowania problemowego zażywania narkotyków Europa może przygotować się na przyszłe wyzwania.

Obecnie europejska polityka antynarkotykowa w coraz większym stopniu jest „oparta na dowodach”. Oznacza to, że u jej podstaw leżą badania naukowe i ich wyniki, które mają znaczenie w procesie określania jej priorytetów, najlepszych praktyk i wariantów. Jednak uzyskanie pełnego obrazu europejskich badań naukowych związanych z narkotykami stanowi wyzwanie. Problem zażywania narkotyków występuje w różnych grupach społecznych, a związane z narkotykami badania obejmują liczne dyscypliny nauki, w tym zdrowie publiczne, psychiatrię i psychologię, socjologię, medycynę, prawo, kryminologię, nauki polityczne i ekonomiczne. Ponadto w badaniach nad nielegalnymi narkotykami często korzysta się z zasobów gromadzonych dla potrzeb badań nad substancjami legalnymi, takimi jak alkohol, tytoń czy leki dostępne na receptę, bądź z bardziej ogólnych koncepcji dotyczących uzależnienia i nałogów. W projektach badawczych związanych z narkotykami stosuje się rozmaite metodologie z udziałem różnych zainteresowanych stron. Finansowanie europejskich badań naukowych jest także zróżnicowane np. pod względem okresowości i cykli budżetowych, działań na poziomie krajowym, regionalnym lub międzynarodowym, ustalania priorytetowych celów badań naukowych oraz korzystania z licznych źródeł finansowania. Ogólnemu różnicowaniu towarzyszą ponadto różnice krajowe, lokalne i regionalne: w państwach członkowskich UE badania naukowe związane z narkotykami nie są rozłożone równomiernie, a ich dostępność jest zróżnicowana.

Wybrane zagadnienie EMCDDA pt. „Krajowe badania naukowe związane z narkotykami prowadzone w Europie” zawiera przegląd ram prowadzenia w poszczególnych krajach europejskich badań naukowych związanych z narkotykami. Położono w nim nacisk na rolę badań naukowych na poziomie krajowym, koordynację i ustalenia dotyczące finansowania, struktury badawcze i rozpowszechniania informacji, jak również główne, bieżące projekty. Opisano w nim poczynione postępy w porównaniu z ustaleniami wstępnego badania poświęconego gromadzeniu dostępnych informacji, przeprowadzonego w 1996 r., określono kolejne ograniczenia i luki oraz wskazano kierunek przyszłych zmian w tej dziedzinie. Uzupełnieniem publikacji jest witryna internetowa zawierająca zestawienie pełniejszych danych zebranych w sprawozdających krajach: <http://www.emcdda.europa.eu/themes/research>.

Metodologia stosowana w sprawozdaniu

W 2007 r. krajowym punktem kontaktowym 27 państw członkowskich, Chorwacji, Norwegii i Turcji, działającym w sieci Reitox w ramach EMCDDA, zlecono wstępne opracowanie rozdziału poświęconego prowadzonym w ich krajach badaniom naukowym związanym z narkotykami. Otrzymano odpowiedzi z 25 państw członkowskich, Chorwacji i Norwegii. Wniosek o podanie informacji obejmował następujące zagadnienia:

- przegląd krajowych struktur i polityki dotyczącej badań naukowych związanych z narkotykami;
- aktualny obraz sytuacji w dziedzinie badań naukowych związanych z narkotykami w każdym z państw członkowskich;

- opis krajowych struktur i sposobów podejścia do kwestii gromadzenia i rozpowszechniania informacji o wynikach tych badań.

Sprawozdanie dotyczyło zarówno badań stosowanych, jak i podstawowych. Nie uwzględniono w nim badań naukowych związanych z ograniczeniem podaży – a więc dotyczących takich dziedzin, jak kryminologia, działania policji, egzekwowanie prawa i konfiskaty, gdyż uznano, że wiele spośród krajowych punktów kontaktowych dysponuje jedynie ograniczonym dostępem do tego typu informacji.

Sprawozdania otrzymane z krajowych punktów kontaktowych w sieci Reitox umożliwiły Centrum sporządzenie obrazu aktualnej sytuacji w dziedzinie europejskich badań naukowych związanych z narkotykami w Europie oraz zastosowanie wstępnych kategorii ramowych w celu dokonania klasyfikacji (i) europejskich podmiotów badawczych, (ii) szeroko zakrojonych tematów i przedmiotów głównych badań ujętych w sprawozdaniach przekazanych Centrum oraz (iii) dostępnych kanałów rozpowszechniania informacji. Sprawozdania te porównano ze sprawozdaniem z 1996 r., w którym EMCDDA po raz pierwszy uczestniczyło w opracowaniu wstępnego przeglądu prowadzonych w 15 państwach członkowskich badań naukowych związanych z narkotykami, zatytułowanego „Drug research-related initiatives in the European Union” (Podejmowane w Unii Europejskiej inicjatywy z zakresu badań naukowych związanych z narkotykami).

Pierwsze wyniki

- Pomimo że już w 1996 r. tematyka badań naukowych związanych z narkotykami stanowiła przedmiot zainteresowania opinii publicznej, państwa członkowskie teraz oficjalnie uznały te badania za priorytetowe. Od tego czasu w wielu krajach UE uwzględniono je w formalnych wytycznych politycznych. Obecnie w krajowych dokumentach w sprawie polityki antynarkotykowej 20 spośród 27 sprawozdających krajów zwraca szczególną uwagę na badania naukowe.
- Przegląd najnowszych wydarzeń w dziedzinie prowadzonych w UE badań naukowych związanych z narkotykami w pewnym stopniu świadczy o występującym w nim zjawisku „sekwencjonowania”. Widoczna jest wyraźna tendencja do ścisłego wiązania wstępnych celów priorytetowych tego typu badań z koniecznością oszacowania skali zażywania narkotyków na poziomie krajowym i regionalnym, w celu lepszego planowania działań interwencyjnych i politycznych. W drugim etapie cele priorytetowe dotyczące określenia potrzeb oraz oceny działań interwencyjnych i politycznych (w tym metod leczenia i działań zapobiegawczych) przesuwają się w stronę obszaru badań stosowanych. Na tym etapie dodatkowe badania jakościowe obejmujące osoby uzależnione od narkotyków oraz ich schematy zażywania stanowią uzupełnienie ilościowych badań epidemiologicznych. Wreszcie w niektórych krajach innowacyjne i wymagające intensywnego wykorzystywania zasobów badania biomedyczne zorientowano na kwestie związane ze skutkami zażywania narkotyków i skłonnościami w tym kierunku.
- W państwach członkowskich badania związane z narkotykami prowadzone są przez liczne podmioty. Należą do nich wyższe uczelnie, instytuty ochrony zdrowia publicznego, wyspecjalizowane ośrodki badawcze, organizacje pozarządowe oraz przemysł farmaceutyczny. Łącznie sprawozdające kraje wymieniły ponad 70 głównych struktur badawczych. Można je podzielić na cztery kategorie: (i) ośrodki akademickie (w tym wyższe uczelnie i powiązane z nimi ośrodki badawcze); (ii) publiczne ośrodki i instytuty badawcze; (iii) prywatne ośrodki i instytuty badawcze (w tym prowadzone przez fundacje i przemysł farmaceutyczny) oraz (iv) instytucje przyjmujące krajowe punkty kontaktowe w sieci Reitox.
- Skuteczna koordynacja w zakresie działań naukowców, ośrodków badawczych oraz w ramach poszczególnych obszarów badawczych jest warunkiem wstępnym utrzymania ciągłych, kompleksowych i wysokiej jakości badań naukowych. W opracowaniu sporządzonym przez EMCDDA w 1996 r., poświęconym badaniom naukowym związanym z narkotykami, odnotowano poważny brak tego typu koordynacji; w wielu krajach jest to nadal podstawowy problem strukturalny. Jedynie kilka krajów odnotowało w swoich sprawozdaniach obecność interdyscyplinarnych krajowych sieci badawczych finansowanych ze stałych źródeł.
- Badania naukowe związane z narkotykami są finansowane przede wszystkim z funduszy rządowych, przy czym za priorytetowe uznaje się badania wspierające w danym kraju politykę opartą na dowodach. Niektóre uczelnie wyższe i instytuty badawcze mogą pozyskiwać część środków finansowych z funduszy rządowych, ale większość ich jest udostępniana na podstawie otwartych zaproszeń do składania wniosków lub umów dotyczących przeprowadzenia określonych badań zleconych. Do różnego rodzaju kanałów i źródeł finansowania należą krajowe organy zajmujące się koordynacją działań antynarkotykowych, krajowe punkty kontaktowe lub specjalne rządowe programy badawcze w dziedzinie

narkotyków. Do innych źródeł finansowania należą fundacje finansowane ze środków publicznych, fundacje dobroczynne i instytucje prywatne, takie jak firmy farmaceutyczne i organizacje pozarządowe.

- Ilościowe określenie i opis wydatków na badania naukowe związane z narkotykami, ponoszonych w poszczególnych krajach okazało się trudnym zadaniem. Jedynie sześć państw członkowskich (Czechy, Irlandia, Hiszpania, Francja, Węgry i Portugalia), dysponujących bardziej scentralizowanymi mechanizmami koordynacji na poziomie krajowym, było w stanie przedstawić bardziej szczegółowe informacje dotyczące alokacji środków przeznaczonych na tego rodzaju badania. Niektóre państwa członkowskie ujęły w sprawozdaniu jedynie finansowanie głównych projektów badawczych (Niemcy, Luksemburg, Malta, Polska i Słowacja) lub główne źródła finansowania badań (Finlandia, Wielka Brytania). Większość objętych sprawozdaniem krajów nie dysponowała niemal żadnymi informacjami na temat finansowania badań naukowych związanych z narkotykami. Wskazane byłoby więc przeprowadzenie dalszych analiz dotyczących wydatków publicznych i ich wpływu na badania naukowe oraz skali oddziaływania badań naukowych związanych z narkotykami i płynących stąd potencjalnych korzyści finansowych.
- W sprawozdających krajach odnotowano zróżnicowanie infrastruktury rozpowszechniania wyników badań naukowych. Można tu wymienić czasopisma weryfikowane i nieweryfikowane przez niezależnych ekspertów, biuletyny i magazyny branżowe, krajowe punkty kontaktowe, biblioteki i ośrodki dokumentacyjne, krajowe sprawozdania roczne, specjalne strony internetowe, konferencje branżowe i naukowe oraz konferencje prasowe.
- Naturalną platformą przekazywania informacji o wynikach badań naukowych są czasopisma. W sprawozdaniu za 2007 r. odnotowano 27 specjalistycznych czasopism, weryfikowanych przez niezależnych ekspertów, poświęconych badaniom naukowym w dziedzinie narkotyków. W porównaniu z 1996 r. stanowi to ponad dwukrotny wzrost. Czasopisma publikowane są przede wszystkim w językach krajowych. Ogół artykułów opublikowanych w tych czasopismach wykorzystano w celu oceny wspólnych tematów badawczych: z 288 sklasyfikowanych artykułów: 65 dotyczyło rozpowszechnienia, częstotliwości występowania oraz schematów zażywania narkotyków; 81 – badań naukowych poświęconych sposobom reagowania na problemy narkotykowe; 51 – badań nad czynnikami warunkującymi, czynnikami ryzyka i czynnikami chroniącymi związanymi z zażywaniem narkotyków; 29 – badań nad skutkami zażywania i nadużywania narkotyków; i 62 – badań nad mechanizmami działania narkotyków i ich skutkami.

Wnioski

- Ogólnie od 1996 r. odnotowano znaczną poprawę sytuacji w zakresie europejskich badań naukowych związanych z narkotykami. Mimo zróżnicowania warunków w większości krajów struktury wsparcia i finansowania na poziomie krajowym są stosunkowo stabilne; tym niemniej występują obawy związane z dostępnością i trwałością finansowania. Poprawa w odniesieniu do podejmowanych wysiłków badawczych jest bardziej widoczna w takich obszarach, jak: rozpowszechnienie, częstotliwość występowania i schematy zażywania narkotyków, które we wszystkich krajach zostały ujęte w niedawno prowadzonych lub bieżących projektach; ocena działań interwencyjnych (głównie leczenia, zapobiegania oraz polityki i strategii antynarkotykowej) oraz aspekty ekonomiczne.
- Obecnie krajowe punkty kontaktowe wykorzystują do przekazywania danych do EMCDDA narzędzia i metody promujące porównywalność i wiarygodność danych. W wielu krajach europejskich rutynowo przeprowadza się ponadnarodowe badania porównawcze, takie jak badania ankietowe ESPAD w szkołach. Ponadto nowe kanały rozpowszechniania informacji, w szczególności wykorzystujące Internet, zapewniają społeczeństwu łatwiejszy, szybszy i szerszy dostęp do wyników badań naukowych.
- Trudno jest ocenić związek między wynikami badań naukowych i procesem tworzenia polityki. W krajach objętych sprawozdaniem wyraża się zgodną opinię, że trudno jest wskazać bezpośrednio widoczną „zależność liniową”. Jednak w większości z nich stwierdzono, że badania naukowe mają pewien wpływ na proces podejmowania decyzji. Jak wynika ze sprawozdań, szanse uwzględnienia wyników badań naukowych w procesie podejmowania decyzji są wyższe w przypadku badań prowadzonych na określone zlecenie decydentów politycznych. Ponadto w różnych krajach odnotowano liczne przykłady podejmowania bezpośrednich działań politycznych w oparciu o wyniki badań stosowanych.
- Pomimo obserwowanego postępu nadal występują znaczące ograniczenia i luki informacyjne. Pojawiły się nowe wyzwania, wynikające z potrzeby oceny działań interwencyjnych oraz opracowywania i wdrażania polityki. Choć powszechne są badania multidyscyplinarne, pozostało jeszcze wiele do zrobienia w zakresie koordynacji działań podejmowanych przez naukowców pracujących w różnych

dziedzinach. Źródła i cykle finansowania nadal są niejednolite. W większości krajów specjalistyczne kształcenie uniwersyteckie i szkolenia naukowców są niewystarczające i stanowią czynnik zagrażający procesowi rekrutacji młodych naukowców zainteresowanych tą dziedziną. Nadal niewystarczające są środki finansowe przeznaczone zarówno na prowadzone w dużej skali projekty badawcze związane z narkotykami, takie jak ogólne badania sondażowe populacji, jak i na ważne badania podstawowe.

- Wreszcie konieczne są dalsze działania na rzecz promowania koordynacji i dostępności informacji z tej dziedziny, jak również identyfikacji i oceny ogromnej ilości dostępnych dla naukowców danych, a szczególnie danych zamieszczonych w Internecie. Europejskie środowisko badawcze podlega ciągłym zmianom, więc ogólny obraz sytuacji bieżącej w dziedzinie badań naukowych związanych z narkotykami, obserwowanej w poszczególnych krajach, jest nadal istotny w ustalaniu priorytetów, ocenie wyników działania poszczególnych krajów oraz zachęcaniu do prowadzenia polityki antynarkotykowej opartej na dowodach.

W oparciu o informacje przekazane EMCDDA przez państwa członkowskie UE, kraje kandydujące i Norwegię (uczestniczącą w pracy EMCDDA od 2001 r.) co roku w ramach sprawozdań krajowych publikuje się trzy dogłębne analizy tematyczne w formie wybranych zagadnień.

Wszystkie wybrane zagadnienia (w języku angielskim) oraz ich streszczenia (w 23 językach) są dostępne w witrynie internetowej EMCDDA:

<http://www.emcdda.europa.eu/publications/selected-issues>